

Combray, Marcel Proust

Quan ens disposem a acarar una obra literària de gran envergadura, amb major raó encara quan conté un embalum de pàgines considerable, ens acostumem a sentir —com [dèiem](#)— intimidats. Tanmateix, en termes generals, el que ens intimida i predisposa a posposar (sovint *ad infinitum*) la seva lectura no és tant l'obra mateixa com la idea preconcebuda que ens n'hem fet. O, més concretament, que d'altres ens n'han fet tenir.

Sentim una prevenció, moltes voltes injustificada, que prové més del que n'han dit d'altres que no pas del mateix llibre, d'aquell llibre que en tantes ocasions hem tingut entre les mans i no hem gosat ni començar a llegir. I, el que és més greu encara, la nostra predisposició en contra, aquesta força invencible que ens inhibeix i ens impedeix de deixar-nos guiar pels nostres impulsos, sovint té el seu origen en comentaris de persones que tampoc no l'han llegit, sinó que es limiten a repetir el que senten o llegeixen.

Una situació que acostuma a produir-se amb *À la recherche du temps perdu*, de Marcel Proust. L'inqüestionable prestigi que la precedeix, així com la pràctica unanimitat amb la que l'ha rebuda la crítica, que la considera com una de les obres *imprescindibles* de tots els temps, l'han perjudicat més que no pas beneficiada. El fet de convertir-la en *clàssica* —i el que és més decisiu, en *acadèmica*— en comptes d'ajudar-la, l'ha perjudicada.

Per desgràcia, per aquesta societat nostra tan dual i maniqueista que no reconeix termes mitjos el classicisme ha esdevingut sinònim de feixuguesa, d'ensopiment, d'encarcament. Tant és així que definir qualsevol llibre com a Obra Mestra suposa assumir el risc de condemnar-la a l'abandonament, a l'ostracisme. A convertir-la en una peça de museu, digne de veneració —d'ésser mantinguda entre vitralls— però no pas de lectura.

Malauradament la traducció de *La Recherche* al nostre país no tan sols patí aquesta estigmatització, sinó que sofrí la decisiva acumulació de dues circumstàncies afegides, que es combinaren per atorgar-li una aura de poc recomanada, quasi de maleïda. La primera, el poc encert de la seva presentació: l'any 1990 Columna Edicions decidí aplegar les primeres dues parts de l'obra —*Du côté de chez Swann* i *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*— en un sol i gruixut volum, de gairebé 650 atapeïdes pàgines de lletra menuda.

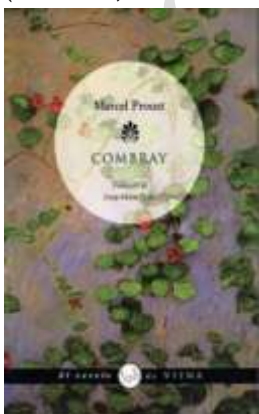
La segona que Jaume Vidal Alcover escollí un registre de llengua massa clàssic i arcaïtzant, que no només resultava poc atractiu o engrescador per al seu públic potencial, sinó que tampoc concordava amb la prosa proustiana. L'inconvenient que presentava la seva traducció no fou tant l'ús de mallorquinismes —que malgrat el que diguessin alguns, no suposaven més que una font d'enriquiment per la nostra llengua— sinó l'ús d'un llenguatge desfasat i poc habitual, dissuasori i injustificat, car no es corresponia ni amb la fluïdesa ni amb la modernitat de l'original.

En realitat, ens permetem plantejar la hipòtesi que per tal d'aconseguir una acceptació i una recepció més favorable n'hi hauria hagut prou amb dur a terme un petit canvi, que no comportava el sacrifici de renunciar a la bellíssima i imprescindible varietat mallorquina. Solament hauria calgut que hagués ofert una traducció més escaient de la cabdal frase inicial de l'obra: "*Longtemps, je me suis couché de bonne heure*".

Segurament n'hi hauria hagut prou amb el fet que hagués decidit mantenir la seva primera versió— que publicà a Llibres del Mall l'any 1986 —"*Durant molt de temps, me n'he anat a jeure d'hora* (canviant, això sí el temps verbal: "me'n vaig anar" o "me n'havia anat", i no pas "me n'he anat")— i no l'hagués substituïda per la definitiva de Columna: "*Durant molt de temps, em vaig colgar dejorn*". Una frase que feia témer, injustificadament, que l'imposant volum contingués un llenguatge abstrús i intel·ligible.

És precisament aquest bagatge històric sembrat de connotacions negatives el que ens duu a considerar com un gran encert la notícia de l'aparició d'una nova traducció integral de *La Recherche* de Marcel Proust. Una coratjosa aposta literària —i editorial— que s'inicià l'any passat amb la publicació *Combray* per part de [Viena Editorial](#), en un volum d'una llargària gens intimidadora, que permet acostar-s'hi sense cap temença. Amb una edició pulcra i acurada, servida amb una mida de lletra prou generosa, que convida a obrir-la, a fullejar-la i, tot fent-ne un tast, almenys a llegir-ne algun fragment a l'atzar.

Una vegada caigut en la temptació de la lectura i superat el lllindar d'aquest primer pas imprescindible, només cal disposar d'una sensibilitat literària elemental per a decidir submergir-s'hi de ple. començant per la primera —i tan conflictiva, pel que a l'adaptació a la nostra llengua es refereix— frase i deixant-se endur pel bresoleig de la ploma alliberada i alliberadora del mestre francès. Un cop amarats i empesos per la prosa impetuosa i incessant de Proust tan sols hem de cedir el timó de la nostra venturosa navegació literària

a la nostra sensibilitat. Permetent que l'harmonia de la seva prosa ens acaroni les oïdes. Una volta hi siguem endinsats, a mesura que anem avançant, les possibilitats de penedir-nos de la nostra tria s'aniran fent més i més remotes.

Si a això hi afegim l'excel·lent —i sobretot, natural— traducció de Josep Maria Pinto, ben poc més li podríem demanar a l'obra. Una treballada i esmerada traducció que aconsegueix que el riu cabalós i fecund de la narració de Proust flueixi quasi amb la mateixa suavitat en català que en el seu idioma. Malgrat ésser evident que cap adaptació no podrà mai equiparar-se del tot amb l'original —llegir *Combray* en francès és un luxe deliciós que no es pot negar ningú que s'ho pugui permetre— la de Pinto s'hi acostava tant com seria possible exigir-li. No és Proust; però, si no és *el nostre* Proust, s'hi ha quedat ben a frec. Gairebé gosaríem afirmar que amb la seva adaptació l'autor de *La Recherche* hi perd ben poc o quasi res; a canvi, els lectors catalans que no puguin llegir el francès, hi guanyen força.

Amb tot, segur que algun lector seguirà convençut que *À la recherche du temps perdu* no és pas per a ell, que la seva prosa desbordada, torrencial i aparentment desagençada, amb tendència a la infinitud, curulla de subordinades que s'enllacen les unes amb les altres, perseguint-se i reproduint-se, només pot anar destinada a quatre lletraferits escollits. Que la de Proust no és una obra *per a tothom*, sinó per a minories. Apta tan sols per a paladars selectes. O, el que encara és pitjor, per a paladars vulgars que *es volen donar l'aire* de selectes. En definitiva, per a algun d'aquells snobs recalitrants que *La Recherche* retrata tan i tan bé.

Certament, ni *Combray*, ni el conjunt de l'obra són ni seran mai aptes per a majories. És possible que ni tan sols per a minories majoritàries. Per descomptat que no. Però és que potser existeix algun tipus de literatura que ho sigui? Fins i tot els grans èxits de vendes de cada any no arriben més que a una minoria. A la minoria —ni selecta ni definida per cap característica especial de qualitat, desenganyem-nos-en— dels que llegim. Partint d'aquest principi, per quina raó no ens hauríem de donar l'oportunitat de deixar-nos seduir per la suggeridora prosa d'un dels autors més justament ben considerats —i menys llegits— de la literatura universal?

Des de la seva ja llunyana aparició, molts han al·legat, com a justificació per defugir-la, que l'obra prosutiana és difícil, que requereix un esforç. No se'ns acudirà pas negar-ho... Tanmateix, quina és, entre les qüestions realment valuoses de la nostra vida, la que no exigeix un esforç?

Com a apreciació final —amb un caràcter purista que la farà innecessària o sobrera per a la major part dels lectors— no podem deixar de fer constar la sensació que un volum com aquest agrairia l'afegit d'un annex de notes un xic més ampli, que permeti aclarir alguna de les referències que l'autor donava per suposades i que poden comportar una certa confusió. En alguns casos, es tracta de precisions de caire històric o cultural que hom pot pensar que són més o menys prescindibles —al cap i a la fi la ficció ha de gaudir d'una total independència— però en d'altres no ho són tant. Sobretot quan Proust ofereix un petit esbós, quasi una pinzellada, d'un assumpte que desenvoluparà en algun dels posteriors volums.

En aquests casos, entenem que hauria convingut facilitar al lector del que algun dia serà —si més no ho esperem— la traducció completa de *La Recherche* un apartat de notes més complet, que li permetés orientar-se en el magma complex i en contínua evolució d'aquesta tan monumental obra. Sobretot quan tingui la bona pensada d'emprendre una nova i complementària relectura. Segona —tercera, quarta o cinquena— lectura, on una major abundància de notes, annexes i altres documents seria, aquesta vegada sens dubte, del tot imprescindible.

No estem pensant, en cap cas, en la profusió i en el caràcter exhaustiu d'edicions canòniques, com la de *La Bibliothèque de la Pléiade*, però si la de la majoria de les edicions de butxaca franceses, ja sigui de la mateixa Gallimard (*Folio Classique*) o d'altres editorials (Flammarion, Hachette...). Imaginem que aquesta no és tant una decisió del traductor, sinó més aviat de l'editorial, així que gosem proposar, modestament, als responsables de Viena que ho tinguin en compte, si més no, quan hagin completat el set volums de *La Recherche*. Constatada l'admiració i l'estima que sent per l'obra, fins i tot ens atrevim a aventurar que Josep Maria Pinto estaria encantat de fer-se càrrec de l'edició crítica o acadèmica, si li ho proposessin.

Ens permetem —tot i la ja excessiva llargària d'aquest article— transcriure un deliciós paràgraf, ben representatiu de l'escriptura de Proust, en la versió original i en la de Josep Maria Pinto. Hauríem preferit afegir-hi també la de Jaume Vidal Alcover però no n'hem pogut disposar. (Si algun amable lector o lectora té la delicadesa de fer-nos-la arribar, li ho agrairem de tot cor i procurarem incloure-la immediatament).

«[...] je m'étais étendu sur mon lit, un livre à la main, dans ma chambre qui protégeait en tremblant sa fraîcheur transparente et fragile contre le soleil de l'après-midi derrière ses volets presque clos où un reflet de jour avait pourtant trouvé moyen de faire passer ses ailes jaunes, et restait immobile entre le bois et le vitrage, dans un coin, comme un papillon posé. Il faisait à peine assez clair pour lire, et la sensation de la splendeur de la lumière ne m'était donnée que par les coups

frappés dans la rue de la Cure par Camus (averti par Françoise que ma tante ne «reposait pas» et qu'on pouvait faire du bruit) contre des caisses poussiéreuses, mais qui, retentissant dans l'atmosphère sonore, spéciale aux temps chauds, semblaient faire voler au loin des astres écarlates; et aussi par les mouches qui exécutaient devant moi, dans leur petit concert, comme la musique de chambre de l'été: elle ne l'évoque pas à la façon d'un air de musique humaine, qui, entendu par hasard à la belle saison, vous la rappelle ensuite; elle est unie à l'été par un lien plus nécessaire: née des beaux jours, ne renaissant qu'avec eux, contenant un peu de leur essence, elle n'en réveille pas seulement l'image dans notre mémoire, elle en certifie le retour, la présence effective, ambiante, immédiatement accessible.

Cette obscure fraîcheur de ma chambre était au plein soleil de la rue, ce que l'ombre est au rayon, c'est-à-dire aussi lumineuse que lui, et offrait à mon imagination le spectacle total de l'été dont mes sens si j'avais été en promenade, n'auraient pu jouir que par morceaux; et ainsi elle s'accordait bien à mon repos qui (grâce aux aventures racontées par mes livres et qui venaient l'émouvoir) supportait pareil au repos d'une main immobile au milieu d'une eau courante, le choc et l'animation d'un torrent d'activité.»

Du côté de chez Swann, Éditions Gallimard, pàg. 82

«[...] jo m'estirava sobre el llit, amb un llibre a la mà, a la habitació que protegia tot tremolant la seva frescor transparent i fràgil contra el sol de la tarda darrera els porticons quasi tancats, on un reflex del dia havia trobat tanmateix la manera de fer passar les seves ales grogues i es quedava immòbil, entre la fusta i els vidres, en un racó, com una papallona en repòs. A penes hi havia prou claror per llegir, i la sensació d'esplendor de la llum només m'arribava amb els cops que etzibava, al carrer de la Rectoria, en Camus (a qui Françoise havia avisat que la tieta "no descansava" i que podia fer soroll) contra caixes plenes de pols, però que, tot ressonant en l'atmosfera sonora, especial dels temps calorosos, semblaven fer volar ben lluny uns astres escarlates; i també amb les mosques que executaven davant meu, en el seu petit concert, una cosa com la música de cambra de l'estiu, que no l'evoca a la manera d'una melodia de música humana que, sentida per atzar en aquesta estació, tot seguit us la recorda, sinó que està unida a l'estiu per un lligam més necessari; nascuda en els dies de bon temps, i en renèixer només amb ells, en contenir una mica de la seva essència, no solament en desvetlla la imatge en la nostra memòria, sinó que en certifica el retorn, la presència efectiva, ambient, immediatament accessible.

Aquesta obscura frescor de la meva cambra era al sol ple del carrer, el que l'ombra és al raig, és a dir, tan lluminosa com ell, i oferia a la meva imaginació l'espectacle total de l'estiu, del qual els meus sentits només haurien pogut gaudir per bocins, si hagués estat passejant; i així, s'acomodava bé al meu repòs que (gràcies a les aventures contades pels meus llibres, que venien a emocionar-lo) suportava, talment com el repòs d'una mà immòbil enmig d'una aigua corrent, el xoc i l'animació d'un torrent d'activitat.»

Combray, traducció de Josep M Pinto, Viena Editorial, pàg. 108-109

13 i 14 de desembre del mmx

© Cesc Serrahima 2010

www.racodelaparaula.com

Informació sobre els drets

